

ФІНАНСОВІ ПРИОРИТЕТИ ЗОВНІШЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

Дана робота присвячена дослідженняю фінансових пріоритетів зовнішньоторговельних відносин України. Використовуючи макроекономічні показники розвитку України та провідних країн світу за 1998-2007 роки, було визначено комплекс цілей, досягнення яких дозволить вирішити систему соціальних суперечностей обмінно-розподільчих відносин та підвищити добробут суспільства.

Визначення соціальних пріоритетів, яке подається у словнику-довіднику за загальною редакцією В.П. Пічі, констатує, що соціальні пріоритети – «це соціальні завдання, які визначаються суспільством на даному етапі розвитку та є найбільш необхідними і вимагають першочергового вирішення. При розробці комплексної соціальної програми мова йде про вибір між різними напрямками підвищення всезагального благоустрою (пряме підвищення грошових доходів населення, зниження роздрібних цін, розширення обсягу життєвих благ, які надаються окремим верствам населення безоплатно або на пільговій основі)»...[2, с.299-300]. Дане визначення має певні недоліки, які пов'язані із зосередженням лише на правах найбільш незабезпечених верств населення. В такому випадку йдеться не лише про забезпечення інтересів найменш незахищених верств населення, а й створення умов для нормальногого існування всіх без винятку членів суспільства. Головним чином саме в процесі розподілу, обміну та перерозподілу створюються передумови для виникнення розбіжностей з приводу частки доходу, який повинен отримати кожний із суб'єктів фінансових відносин.

Виходячи з наведеного вище, доцільнім було б визначити фінансові пріоритети як комплекс цілей, досягнення яких дозволить вирішити систему соціальних суперечностей обмінно-розподільчих відносин та підвищити добробут суспільства.

Забезпечення суб'єктів фінансових відносин необхідним рівнем доходів може відбуватись не лише на етапі попереднього розподілу новоствореної вартості, а й за рахунок коштів, які акумульовані державою за рахунок податкових та неподаткових надходжень. Якщо наявних фінансових ресурсів, які обертаються всередині країни, не достатньо для забезпечення необхідного рівня доходів для всіх суб'єктів фінансових суб'єктів, то держава вдається до стимулювання іноземних інвестицій або експортних операцій. За умови орієнтації виробництва на зовнішній попит виникає залежність від розвитку зовнішньоторговельних операцій, які забезпечують надходження до країни фінансових та матеріальних ресурсів. Ці ресурси, по-перше, забезпечують формування доходів, а, по-друге, в частині імпорту йдуть на розширення кола життєвих благ, які отримують у своє розпорядження члени суспільства.

Саме вибір між внутрішніми складовими та зовнішніми визначає характер фінансово-економічного розвитку країни. При цьому необхідно мати на увазі, що надмірна залежність від зовнішнього попиту може мати як позитивний, так і негативний вплив.

Збільшення обсягів новоствореної вартості передбачає стимулювання вітчизняного виробництва. Реалізація виробленої продукції можлива як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Вибір між різними напрямами збути залежить, по-перше, від наявності пла-тоспроможного попиту та більших тем-

Олександр
Сущенко,
асистент кафедри
фінансів ДВНЗ
«Київський
національний
економічний
університет ім.
Вадима Гетьмана»

ТЕОРІЯ

пах його зростання у порівнянні з іншими потенційними ринками збути продукції. Попит на українському ринку на продукцію вітчизняної економіки на кінець 90-х років минулого століття був незначним, що зумовило орієнтацію на зовнішні ринки. За таких умов зовнішня торгівля стала стимулом для збільшення обсягів виробництва та експорту, що забезпечило підвищення темпів зростання ВВП, який і повинен бути основним об'єктом розподілу, перевороту та обміну.

Тому головним фінансовим пріоритетом зовнішньоторговельних відносин України з іншими країнами світу має стати забезпечення позитивного впливу зовнішньої торгівлі на зростання доходів суб'єктів фінансових відносин.

Дослідники Річард І. Болдуін (професор міжнародної економіки, директор Центру досліджень економічної політики (м. Кембридж, США)) та Рікард Форслід (професор економіки, Лундський університет, м. Лунд, Швеція) вказують на існування інших зв'язків між відкритістю економіки та економічним зростанням. Так, за їх твердженням, існування торговельних бар'єрів спричинює зростання граничної вартості фактора капітал. Також стверджується, що лібералізація зовнішньої торгівлі спроможна виправити недосконалу конкуренцію на ринку шляхом впливу «проконкурентних ефектів» [11, р. 17].

Дослідження, що було проведено на прикладі 81 країни за період 1960-1985 рр. науковцем МВФ Йонг-Ва Лі (професор економіки, Університет Кореї м. Сеул, Корея), свідчить про існування значної залежності між розвитком зовнішньої торгівлі та темпами економічного зростання. Так, за допомогою побудови рівняння регресії автором було доведено, що за умов, коли відношення імпорту країни до ВВП становить 20%, а розміри «тіньової» економіки сягають 50%, то це призводить до зменшення темпів економічного зростання на 1,4% [8, р. 24]. Також наголошується на можливості «втечі» капіталу із країни з низьким рівнем доходу до «заможних» країн.

Співробітниками Національного бюро економічних досліджень Ромейн Важіарг (кандидат економічних наук Гарвардського університету, м. Кембридж, США) та Карен Хорн Велк (Стенфорд-

ський університет) було проаналізовано процес лібералізації зовнішньоторговельного режиму у 13 країнах протягом 1950-1998 рр. В результаті було виявлено той факт, що ті країни, які здійснювали поступову лібералізацію зовнішньої торгівлі, відчули підвищення темпів економічного зростання у середньому на 1,5% у порівнянні із періодами, що передували реформам. Після проведення процесу лібералізації зовнішньоторговельного режиму інвестиції в основний капітал зросли на 1,5-2%, що підтверджує висновки Ягдіша Бхагваті про вплив зовнішньої торгівлі на економічне зростання шляхом фізичної акумуляції капіталу [12, р. 28].

Якщо брати до уваги видатки, що здійснюються в країні, то ВВП можна визначити наступним чином:

$$\text{ВВП} = \text{ПС} + \text{ПІ} + \text{ДВ} + \text{ЧЕ},$$

де ВВП – валовий внутрішній продукт;

ПС – приватне споживання;
ПІ – приватні інвестиції;
ДВ – державні витрати;
ЧЕ – чистий експорт.

Прикладом країни, яка орієнтується на внутрішній ринок, споживаючи при цьому найбільше в світі імпортованих товарів, є Сполучені Штати Америки. Якщо проаналізувати структуру ВВП цієї країни за останні десять років, то можна побачити доволі стабільну структуру, за якої внутрішнє споживання превалює над орієнтацією на зовнішні ринки. В той же час спостерігається перевищення імпорту над експортом, що посилюється з року в рік. Також відбувається поступове збільшення державних витрат та зменшення приватних інвестицій у структурі ВВП країни (рис. 1).

Якщо ВВП країни взяти за 100%, то у випадку із США можна побачити, що вітчизняних товарів та послуг не вистачає для задоволення споживчого попиту на внутрішньому ринку. Це призводить до перевищення імпорту до США над експортом американської продукції. Така ситуація відображається у перевищенні ВВП країни позначки у 100%, обрахованім за методом витрат. Це означає, що вітчизняних товарів не вистачає для задоволення існуючих потреб на внутрішньому ринку.

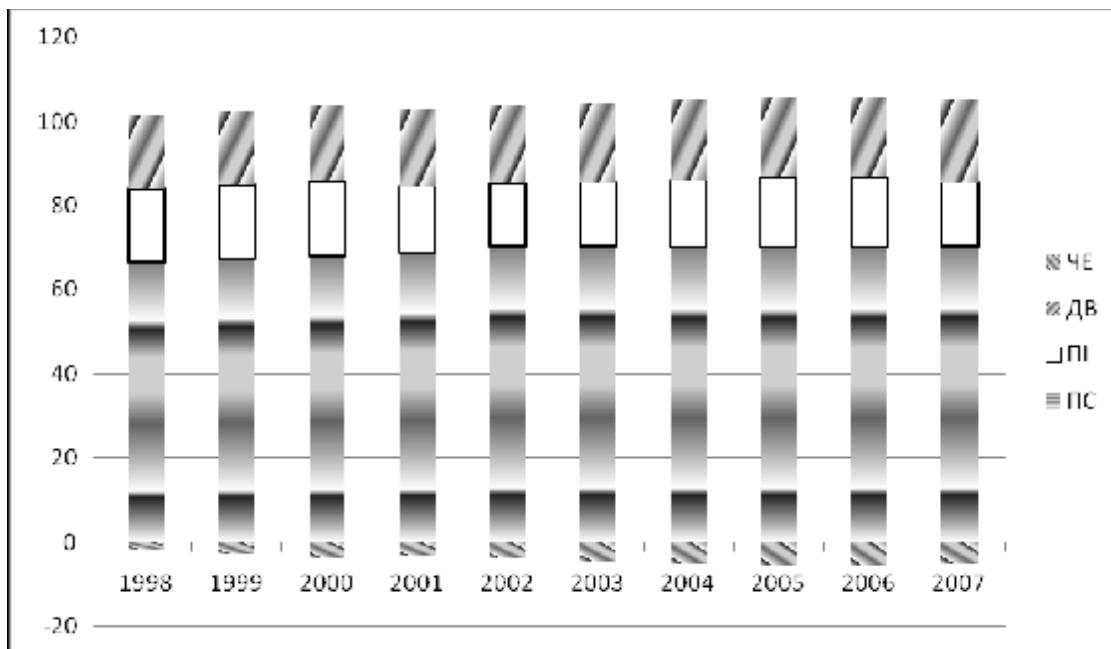

Рис. 1. Структура ВВП Сполучених Штатів Америки у % за 1998-2007 pp.

Така структура убезпечує економіку США від коливань попиту на зовнішніх ринках. Особливість даної структури ВВП визначається також ступенем концентрації ВВП державою. Саме американська модель є найбільш ліберальною і передбачає найменше втручання держави в економічне життя. При цьому інвестиції в довгострокові активи знаходяться на досить високому рівні, а державні витрати в більшості своїй спрямовані на стимулювання економічного розвитку, оскільки на відміну від інших моделей охорона здоров'я та освіта є приватними. Це дозволяє державі сконцентрувати витрати на

найбільш важливих та продуктивних напрямках.

На відміну від США, в країнах Європейського Союзу рівень приватного споживання є меншим. При цьому держава бере на себе частину витрат з охорони здоров'я та освіти. Важливим також є позитивний вплив численного експорту на загальний рівень ВВП країн ЄС. Якщо у випадку із США чистий експорт є від'ємним, то для ЄС ця складова становить 1-2% від ВВП. Решта різниці між приватним споживанням в США та ЄС йде на інвестиції в довгострокові активи (рис. 2).

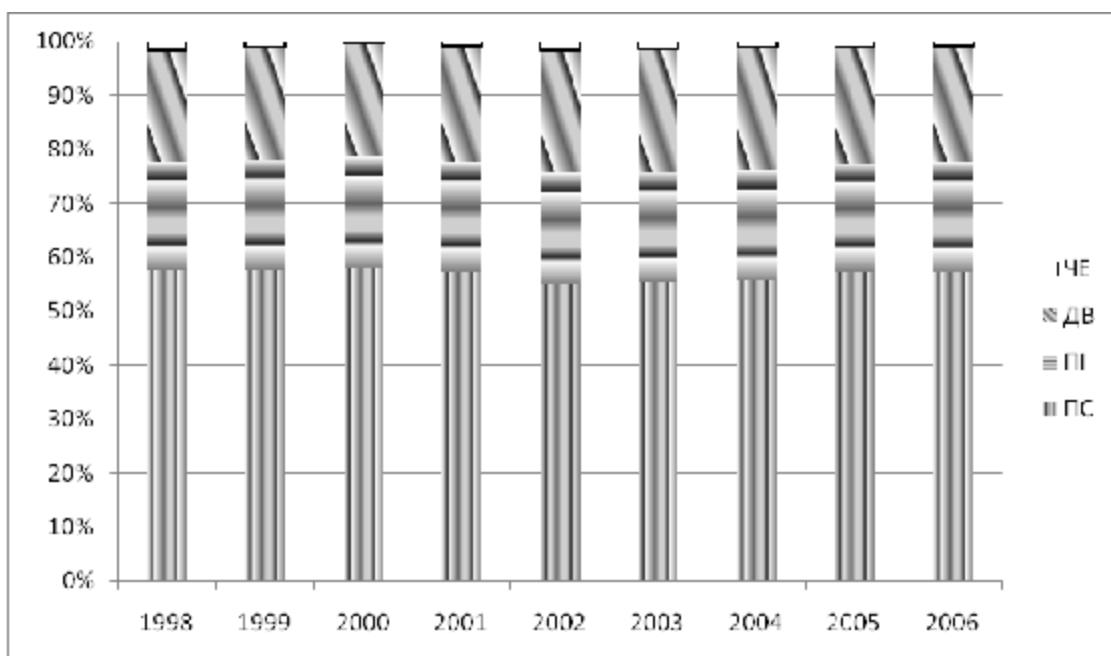

Рис. 2. Структура ВВП країн Європейського Союзу у % за 1998-2006 pp.

ТЕОРІЯ

Особливістю моделі розвитку країн ЄС є той факт, що значна частина торговельних потоків зосереджена між країнами-членами в силу існування спільногоринку. Іншою особливістю є перевалювання у товарній структурі європейського експорту високотехнологічної продукції. Причиною є висока частка інвестицій в довгострокові активи.

Саме з країнами ЄС Україну пов'язують найтісніші торговельні зв'язки.

При цьому важливим є не тільки високі обсяги українського експорту до ЄС, а й товари, що йдуть на відновлення виробничих потужностей українських підприємств. Технологія, яка отримується при цьому, є досить дорогою, її розробка власними силами коштувала б значних коштів. Це свідчить про позитивні наслідки від зростання не тільки експорту, а й імпорту.

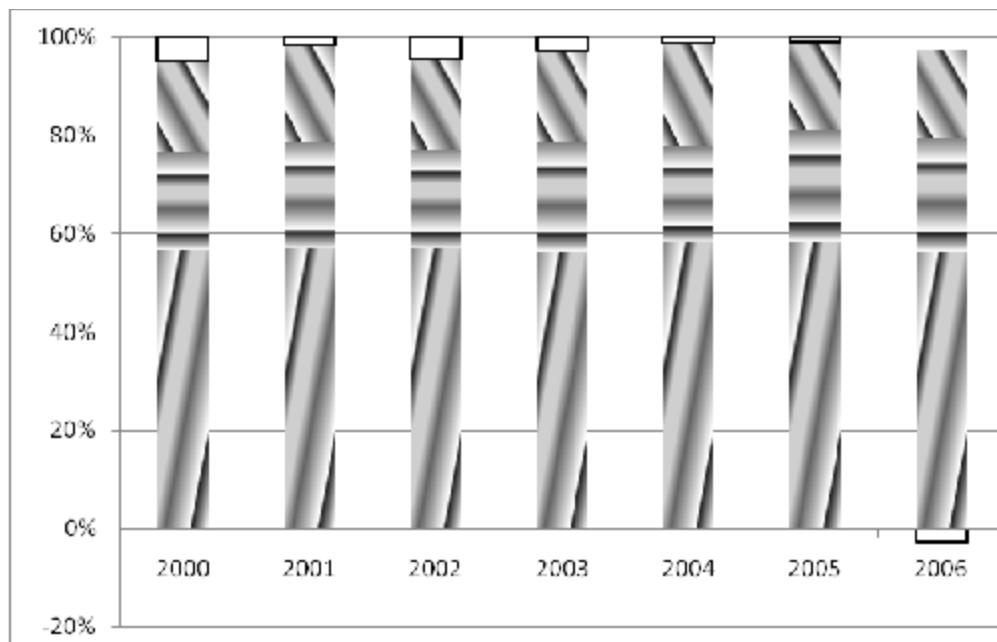

Рис. 3. Структура ВВП України у % за 2000-2006 pp.

В даному випадку також спостерігається рівень приватного споживання не більше 50-60%. При цьому інвестиції в основний капітал є більшими за відповідні показники у ЄС лише за підсумками 2005 та 2006 років. До цього часу показники в обох країнах знаходилися приблизно на однаковому рівні (рис. 3).

Обсяги зобов'язань, які бере на себе держава, є порівнянними із скандинавською моделлю, а рівень концентрації ВВП державою є близчим до європейської моделі. Така модель передбачає повне державне забезпечення охорони здоров'я та освіти. За фактичним же обсягом концентрації ВВП наша країна фізично не в змозі реалізувати взяті на себе зобов'язання.

В останні роки чистий експорт, як складова ВВП країни, набув від'ємного значення, що негативно впливає на сальдо платіжного балансу країни. Так, за підсумками 2008 року деякі експерти прогнозують торговельний дефіцит

у розмірі майже 30 млрд. дол. США. Проте, як зазначалося вище, імпорт з країн ЄС складається в більшості своїй із високотехнологічної продукції, яка в майбутньому має створити умови для підвищення темпів і якості економічного зростання.

Повернення експортної складової ВВП до позитивного значення повинно передбачати покращення умов торгівлі, насамперед, з країнами ЄС, які є найбільшими торговельними партнерами України. Держава повинна створити умови для лібералізації зовнішньоторговельних відносин з даним торговельним партнером.

Оскільки розмір витрат держави напряму залежить від обсягів податкових надходжень, то необхідно відшукати додаткові джерела наповнення бюджету країни. В даному випадку саме збільшення обсягів торговельних операцій може стати вагомим джерелом для підсилення податкової складової дохідної частини державного та Зведеного бю-

джету країни. Як свідчать статистичні дані Державної податкової служби України, саме митниця за підсумками першого півріччя 2008 року забезпечила більше податкових надходжень, ніж було зібрано всередині країни.

Другим важливим пріоритетом торговельних відносин між Україною та ЄС повинно має стати підвищення ефективності оподаткування загалом і зовнішньоторговельних операцій – зокрема. Держава, сприяючи розвитку торговельних відносин, створює умови для зростання ВВП країни, що дозволяє

також збільшити податкові надходження. Таким чином, мова йде не тільки про пряний зв'язок між торговельними відносинами та податковими надходженнями, а й про опосередкований, взаємопідсилючий зв'язок.

Як зазначалося вище, ступінь концентрації державою ВВП та обсяги соціальних зобов'язань, що взяла на себе українська держава, не збігаються. Саме через стимулювання торговельних відносин України з іншими державами можна досягти збільшення дохідної частини державного бюджету.

Таблиця 1

Частка податкових надходжень у ВВП країни (%) [9, р. 19]

	1975	1985	1990	1995	2000	2004	2005	2006
Сполучені Штати Америки	25,6	25,6	27,3	27,9	29,9	26,0	27,3	28,2
Німеччина	34,3	36,1	34,8	37,2	37,2	34,8	34,8	35,7
Норвегія	39,2	42,6	41,0	40,9	42,6	43,3	43,7	43,6
Японія	20,9	27,4	29,1	26,8	27,0	26,3	27,4	-
Україна						18,3	22,2	23,4

Так, для США характерним є відношення податкових надходжень до ВВП на рівні 28% від ВВП країни. В той же час існує тенденція до зростання цього показника. В цьому випадку, як зазначалося вище, це витрати держави на утримання сфери охорони здоров'я та освіти. Для Німеччини (країни Європейського Союзу) більш характерним є частка податкових надходжень у ВВП країни у розмірі 35% (табл. 1). При цьому освіта є прерогативою держави, а охорона здоров'я перекладається на плечі робітників та їх роботодавців.

Якщо взяти Норвегію за яскравий представник скандинавської країни, то відповідний показник сягає там майже 45%. Отже рівень соціальної захищеності та обсяги соціальних гарантій є найбільші серед усіх трьох моделей.

Як уже зазначалося вище, в Україні частка податкових надходжень у ВВП країни знаходиться на рівні США, а обсяги соціальних гарантій та рівень соціального захисту декларується на рівні скандинавських країн, в яких цей же показник складає майже 40%. Саме у розвитку конкурентоспроможного експортного виробництва і стимулюванні торговельних зв'язків із іншими країнами вбачається вихід із даної проблеми. В іншому випадку державі доведеться привести у відповідність взяті на себе зобов'язання та наявні ресурси.

Отримавши додаткові податкові над-

ходження, держава має можливість витратити додаткові кошти на стимулювання економічного розвитку країни або шляхом виділення коштів на приватне споживання, або шляхом спрямування їх на збільшення обсягів інвестицій в довгострокові активи. Субсидії, які віділяються державою сьогодні, є значними за обсягами (йдеться про пряму та непрямі субсидії). Їх обсяг за підрахунками різних дослідників інколи досягає розміру ще одного бюджету країни. Це означає, що держава неефективно використовує наявні ресурси.

Наступним за важливістю пріоритетом є підвищення ефективності державної підтримки вітчизняних виробників та експортерів. Протягом багатьох років політика держави в галузі підтримки вітчизняного виробництва носила неефективний характер, оскільки субсидії, що виділялися з бюджету, йшли на підтримку цінової конкурентоспроможності вітчизняних виробників.

Якщо повернутися до ситуації наприкінці 90-х років ХХ століття, то з метою підтримки вітчизняного металургійного виробництва урядом було запроваджено програму підтримки підприємств цієї галузі. Вони були одним з найбільших реципієнтів державної допомоги після вуглевидобування та машинобудування. Програма тривала протягом перших років ХХІ століття і на думку багатьох дослідників не дала бажаних результатів.

Навіть без поглибленого аналізу можна чітко визначити неефективність таких інвестицій, оскільки в жодній з названих галузей не відбулося докорінної перебудови та підвищення як ефективності виробництва, так і якості продукції. Отримуючи допомогу від держави, підприємства лише консервували існуючі проблеми та поглиблювали

відставання від конкурентів з інших країн. За існуючих тенденцій, коли вартість сировинних ресурсів постійно зростає, а вартість газу, який є одним із головних елементів виробничого процесу українських підприємств, поступово доводиться до світового рівня, питання якості продукції виходить на перший рівень.

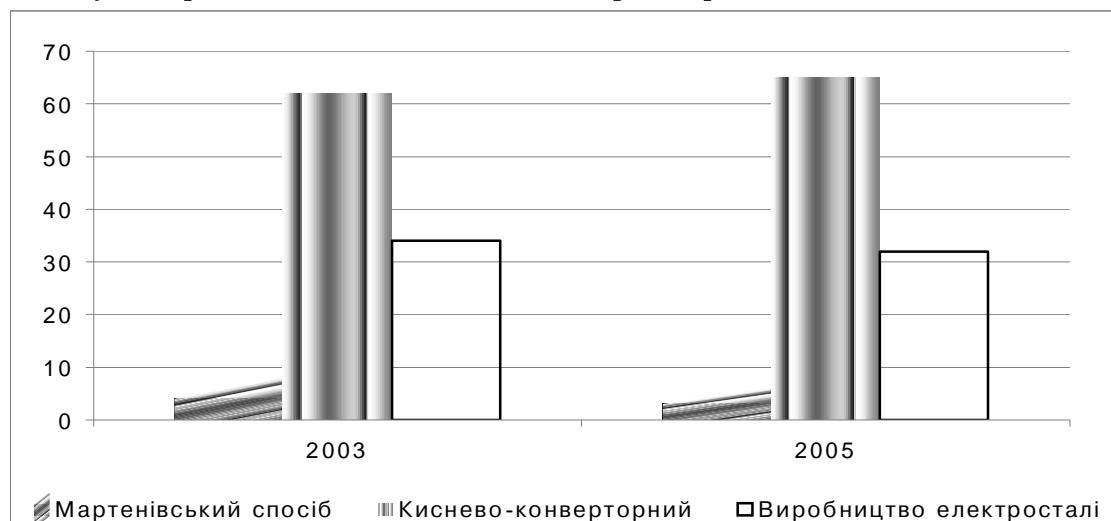

Рис. 4. Технологічна структура виробництва сталі у світі (без України) (у %)

Реструктуризація українських підприємств потребуватиме величезних коштів, які потрібно буде враховувати в ціні продукції, отже будуть нівелюватися цінові переваги вітчизняних металургів. Проте цей процес є необхідним і зволікання лише поглиблює існуючі проблеми та сприяє втрачанню позицій на ринках інших країн. Якщо поглянути на структуру виробництва металургійної продукції в світі, то можна прослідкувати тенденцію до відходу від мартенівського способу виробництва і більшого використання киснево-конверторного (рис. 4).

В Україні ж ставка робиться на мартенівський спосіб виробництва, за якого 36 мартенівських печей дають більшу частку виробництва металу. Іншою важливою проблемою як вітчизняної металургійної галузі, так і економіки в цілому, є висока енергоємність виробництва. Це створює додаткові навантаження на виробника і не дозволяє спрямовувати кошти на проекти із підвищення конкурентоспроможності виробництва.

Лібералізація зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС дозволить отримати доступ до величезного ринку збуту металургійної продукції.

ції. В той же час, українській продукції доведеться конкурувати із більш якісною продукцією, що ставить задачу підвищення її якості. Підприємства не зможуть самостійно вирішити проблеми, що постануть перед ними. Роль держави у фінансування таких проектів буде зростати, а це вимагатиме докорінного перегляду існуючої системи підтримки вітчизняних виробників.

Підвищення якості державної фінансової підтримки та якості самої вітчизняної продукції буде необхідним не тільки у випадку із металургійною галуззю, а й стосовно інших видів продукції. Це пов'язано із можливою лібералізацією зовнішньоторговельних відносин між Україною та Європейським Союзом, що послабить тарифні перепони для європейської продукції. В такому разі відбудеться зниження ціни на аналогічну іноземну продукцію.

Зниження цін на імпортовану продукцію, окрім конкуренції для вітчизняних виробників, дозволить контролювати інфляційні процеси на внутрішньому ринку. Отже наступним пріоритетом зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС необхідно назвати стабілізацію обмінного курсу націона-

льної валюти та стримування інфляційних процесів на вітчизняному ринку.

Інфляція в певних межах стимулює ділову активність в країні, а за певних умов – зменшує купівельну спроможність населення і не дозволяє використовувати внутрішній ринок як головний напрям збути виробленої продукції. Сьогодні через заниження обмінного курсу національної валюти по відношенню до інших світових валют Україна фактично імпортує високі ціни з інших країн. При цьому ціни завищуються штучно, що дає негативні сигнали для економіки України. У випадку зростання цін високими темпами робітники вимагають підвищення заробітної платні. Відомо, що підвищення зарплати повинно збігатися з темпами зростання продуктивності праці. В нашій країні розрив між цими показниками становить майже 10% на користь заробітної плати. Це змушує вітчизняних виробників підвищувати ціни на продукцію для компенсації втрат.

За умов існування інфляційної спіралі зовнішньоторговельні відносини виявляються одним із основних факторів, який впливає опосередковано, через обмінний курс національної валюти, на фінансову стабільність в країні. Це вимагає від держави здійснення заженої курсової політики та впровадження системи ефективної підтримки вітчизняних виробників.

Ситуація в Україні в 90-ті роки ХХ ст. засвідчила, що високі теми інфляції вимили кошти у населення, що привело до закриття певних видів виробництва і переорієнтації промисловості на експорт. Завдяки зростанню цін на сировину та основні товарні групи українського експорту вдалося відновити економічне зростання в країні і збільшити кількість фінансових ресурсів у країні та збалансування платіжного балансу. Це підвищило рівень доходів населення і дозволило відновити його купівельну спроможність, а це сприяло розвитку галузей, які забезпечують населення предметами першої необхідності.

Виходячи з викладеного, можна прийти до висновку, що зовнішньоторговельні відносини безпосередньо впливають на стан платіжного балансу країни. Однак існує і опосередкований зв'язок, який виявляється через іноземні

інвестиції. Так, поглиблення економічної інтеграції, навіть на стадії зони вільної торгівлі або митного союзу, спонукає інвесторів з країн, які не є членами інтеграційних утворень, інвестувати кошти для створення виробничих потужностей на території, де існують сприятливі умови для торгівлі, оскільки країни-члени полегшують умови торгівлі на своїй території.

Через це наступним фінансовим пріоритетом зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС повинна стати стабілізація платіжного балансу країни та стабілізація обмінного курсу національної валюти. Саме зараз питання дефіциту платіжного балансу набуває особливого значення, оскільки позитивне його значення, яке було отримано саме за рахунок активізації експортної діяльності вітчизняних виробників на початку ХХI сторіччя, вдається стримувати лише за рахунок надходження до країни іноземних інвестицій та грошових коштів від українських заробітчан.

Це вимагає проведення торговельної політики, яка б дозволила забезпечити відновлення позитивного впливу зовнішньої торгівлі на фінансово-економічний розвиток держави. Зокрема, мова йде про можливість створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка може стати початковою сходинкою по дальшої європейської економічної інтеграції нашої країни.

Література

1. Аналіз технологічної структури металургійних підприємств України. В.В. Венгер. Актуальні проблеми економіки. №12(78), К.: ВНЗ «Національна академія управління». № 12(78), 2007. – 228 с.
2. Соціологія: терміни, поняття персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М.Хома та ін. За заг. ред. В.М. Пічи. – К.: «Каравела», Львів: «Новий Світ – 2000», 2002. – 480с.
3. Статистичний щорічник України за 2003 рік / Держкомітет статистики України; Ред. О.Г. Осауленко та ін. – К.: Техніка, 2004. – 648 с.
4. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держкомітет статистики України; Ред. О.Г. Осауленко та ін. – К.: Консультант, 2007. – 551 с.

5. Europe in figures. Eurostat yearbook 2005. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. – 288 p.
6. Flow of Funds Accounts of the United States. Flow and Outstandings. Fourth Quarter 2002. – Board of Governors of the Federal Reserve System, Washington DC. 2003. – 116 p.
7. Flow of Funds Accounts of the United States. Flow and Outstandings. First Quarter 2008. – Board of Governors of the Federal Reserve System, Washington DC. 2008. – 116 p.
8. International Trade, Distortions and Long-Run Economic Growth/ Prepared by Jong-Wha Lee. Working Paper 92/90. – International Monetary Fund, November 1992. – III, 35 p.
9. Revenue Statistics 1965-2006. Special Feature: The Balance between Direct and Indirect Taxes. OECD, Paris, 2007. – 341 P.
10. Trade, balance of payment and growth. Edited by Jagdish N. Bhagwati and other. North-Holland Publishing Company – Amsterdam, London, 1979. – XI, 532 p.
11. Trade Liberalization and Endogenous Growth: A q-Theory Approach/ Richard E. Baldwin, Rikard Forsild. Working Paper 5549. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, April 1996. – 27 p.
12. Trade Liberalization and Growth: New Evidence/ Roman Wacziarg, Karen Hom Welch. Working Paper 10152. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, December 2003. – 75 p.

РИПУ